

“Sievietes slazdā” jeb sieviešu politiskā pilntiesība un faktiskā izolēšana no valsts pārvaldes

Recenzija par grāmatu: Ineta Lipša. Viena. Grozāmo sarakstu slazdā: sieviešu politiskā vēsture Latvijā 1922–1934. Rīga 2022. 375. lpp.
ISBN10: 9934615010. ISBN13: 9789934615016

Sanita Osipova, *Dr. iur.*

Tā nu dzīvē ir sanācis, ka pēdējā gadu desmitā esmu tikusi ierauta sieviešu tiesību vēstures pētījumos. Sākumā tās bija atsevišķas starptautiskas konferences, tad zinātniski raksti, bet šobrīd arī darbs pārnacionālā pētnieku tiklojumā, kurā sieviešu darbs notariātā tiek pētīts jau globālā līmenī. Vienmēr esmu bijusi lepna par savu valsti, jo sieviešu pilntiesības aspektā Latvija izskatās ļoti cienījami, it īpaši uz veco Rietumeiropas demokrātiju fona.

Jau dibinot Latvijas Republiku, juridiski tika ielikti pamati dzimumu politiskai līdztiesībai. 1918. gada 17. novembra Tautas padomes pieņemtajā “Latvijas Tautas padomes politiskajā platformā” bija noteikts, ka “Satversmes Sapulces locekļu ievēlēšana notiek, abiem dzimumiem piedaloties, uz vispārīgo, vienlīdzīgo, tiešo, aizklāto un proporcionālo vēlēšanu tiesību pamata”.¹ Valsts proklamēšanas aktā 1918. gada 18. novembrī uz Nacionālā teātra skatuves līdz ar vīriešiem bija arī sieviete – politikā jau pieredzējusi sociāldemokrāte Klāra Kalniņa, kas kā viena no sieviešu politiskajām līderēm ir nozīmīga persona arī Inetas Lipšas grāmatā.

1919. gada 19. augustā Latvijas Republikas Tautas padomes pieņemtais Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu likums noteica, ka Satversmes sapulce tiks vēlēta vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās (1. p.), piedaloties abu dzimumu Latvijas pilsoņiem, kuri ir sasnieguši 21 gada vecumu un dzīvo Latvijā.² Šādi vēlēšanu cenzi, proti, vienlīdzība, atsakoties no īpašuma cenza un kārtu privilēģijām, kā arī dzimumu līdztiesība XX gs. sākumā bija liberāla “modes tendence”. Sievietēm daudzās Eiropas valstīs, arī Latvijā, tika piešķirta politiskā pilntiesība, joprojām saglabājot ierobežotu civiltiesisko pilntiesību. Pirmā no Eiropas valstīm vēlēšanu tiesības sievietēm piešķīra Somija 1906. gadā.³ Savukārt konservatīvā

Lihtenšteina sievietes ar vēlēšanu tiesībām apveltīja tikai 1984. gadā. Īpašs gadījums bija Šveice, kurā sieviešu emancipācijas process kantonu autonomijas dēļ ievilkās divu gadu desmitu garumā no 1971. gada, kad par sieviešu vēlēšanu tiesībām nobalsoja referendumā visas valsts līmenī, līdz 90. gadu sākumam, kad visi kantoni bija spiesti atzīt sieviešu politisko pilntiesību pēc Šveices federālās tiesas 1990. gada sprieduma *Theresa Rohner et consorts contre Appenzell Rhodes-Intérieures*.⁴

Latvija iekļāvās to valstu pulkā, kas dibināja vai atjaunoja savu valstiskumu Pirmā pasaules kara beigās, veidojot valsti ar demokrātisku iekārtu un līdztiesīgu sabiedrību, par kuras politiski pilntiesīgām locekļēm tika atzītas arī sievietes. Latvijas sievietes, ieguvušas aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības, ne tikai aktīvi piedalījās Satversmes sapulces deputātu ievēlēšanā, bet arī pašas kandidēja un tika ievēlētas Satversmes sapulcē – Latvijas pirmajā tautas vēlētajā likumdevējā. Inetas Lipšas pētījumā atspoguļota gan augstā sieviešu kā vēlētajū aktivitāte, ievēlot Satversmes sapulci, gan drosme, kandidējot un arī uzvarot vēlēšanās un iegūstot deputāta mandātu.⁵ No Satversmes sapulcē ievēlētajiem 164 deputātiem sešas bija sievietes:⁶ Valērija Seile (Latgales zemnieku partija, dzimusi 1891. gadā, latviete, augstskolas izglītība, Rēzeknes pamatskolas inspektore),⁷ Aspazija – Elza Pliekšāne (Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (turpmāk – LSDSP), dzimusi 1865. gadā, latviete, vidusskolas izglītība, dzejniece), Berta Vesmane (LSDSP, dzimusi 1878. gadā, latviete, tirdzniecības kursu izglītība Pēterpili), Klāra Kalniņa (LSDSP, dzimusi 1874. gadā, latviete, augstskolas izglītība, zobārste), Zelma Cēsniere-Freidenfelde (bezpartejiskā grupa, dzimusi 1891. gadā, latviete, augstskolas izglītība, ārste) un Apolonija Laurinoviča (Latgales zemnieku partija, dzimusi 1886. gadā, latviete, vidusskolas izglītība, studente).⁸

Liekas, ka šie 4% sieviešu no deputātu kopējā skaita nemaz nav daudz un Latvijai īsti nav ar ko lepoties. Taču, salīdzinot ar laikiem, kad Krievijas impērijā sievietes dzīve bija aprobežota (vācu valodā to izteica ar trim K jeb *Kinder, Kirche, Küche* (bērni, baznīca, virtuve) un viņa bija izolēta no jebkādiem valsts amatiem, turklāt ģimenē atradās vīra varā, ierobežota nodarbošanās un iespējas iegūt augstāko izglītību 4% sieviešu no deputātu kopējā skaita bija milzīgs panākums. Arī šobrīd pēc simts gadiem, kopš Latvijas sievietes ir ieguvušas politisko pilntiesību, mūsu parlamentā sievietes ir ievērojami mazāk pārstāvētas nekā vīrieši, jo īpaši ņemot vērā, ka lielākā daļa no pilngadīgajiem valsts pilsoņiem ir sievietes.⁹ Piemēram, 13. Saeimā sieviešu deputāšu īpatsvars svārstījās no 26% līdz 30%,¹⁰ un arī 14. Saeimā sieviešu nav vairāk.

Pagājušā gadsimtā veidojās zināms tiesisks paradokss, jo sievietēm daudzās Eiropas valstīs jau XX gs. sākumā tika piešķirta politiskā pilntiesība, joprojām saglabājot ierobežotu civiltiesisko rīcībspēju. Latvijas sievietes saņēma politisko pilntiesību ar Latvijas Tautas padomes likumiem, taču vienlaikus spēkā tika saglabātas vecās, vēl Krievijas impērijā¹¹ pieņemtās tiesības, kuras Latvijas teritorijā bija spēkā līdz lielinieku nākšanai pie varas, proti, līdz 1917. gada 7. novembrim (24. oktobrim pēc vecā stila), ciktāl tās “nav atceltas ar jauniem likumiem un nerunā pretim Latvijas valsts iekārtai un Tautas Padomes platformai”.¹² Tas nozīmēja: kamēr nav pieņemti šie “jaunie likumi”, praktiski visas pārējās tiesības, kas bija spēkā jaunajā demokrātiskajā Latvijā, kuras pamatos tika likta dzimumu līdztiesība, bija noteiktas patriarhālai kārtu sabiedrībai Krievijā. Bieži sievietēm civiltiesiskās līdztiesības iegūšanu no politiskās līdztiesības noteikšanas šķīra gandrīz pusgadsimts, kā, piemēram, Vācijas gadījumā.¹³ Tad politiskā pilntiesība tika izmantota, lai cīnītos par civiltiesisko līdztiesību, proti, sievietes

tiesībām pašai lemt par izvēli strādāt, pašai slēgt līgumus, rīkoties ar savu mantu utt.

Arī Latvijas sievietes, ieguvušas politisko līdztiesību, centās Satversmes sapulcē sekēt sieviešu civilo līdztiesību, visupirms jau laulību un ģimenes tiesībās, lai sieva kļūtu par līdztiesīgu vīra dzīvesdraugu, kas bauda viņa un sabiedrības cieņu.¹⁴ Viņas norobežojās no feminisma kustības, ko uztvēra kā sievietes cīņu pret vīrieti.¹⁵ Latvijas sieviete necinījās pret vīrieti, bet iestājās par sievietes kā cilvēka novērtēšanu sabiedrībā, par pilntiesību, lai viņa varētu kļūt par sava vīra cienījamu dzīves draugu. Taču arī tas izrādījās pārāk daudz un par strauju prasīts, un ne visa sabiedrība bija tam gatava. Politiski aktīvās sievietes tika ne tikai apvainotas presē, bet arī piedzīvoja pazemojumus, draudus un pat fiziskus uzbrukumus. 1921. gadā "Liepājas sieviešu sapulcē Liepājas teātri vismaz 28 sievietes guva traumas no apmētāšanas un sišanas ar krēsliem un koka gabaliem. [...] nekārtības rīkotāji bija galvenokārt karavīru uniformās tērptas personas, kuras nežēlīgi izturējušās pret sievietēm".¹⁶

Latvijas sievietēm bija skaidrs, ka politiskā pilntiesība jāizmanto, lai mainītu sievietes dzīvi pašos pamatos, proti, visupirms ģimenē. Politiskā pilntiesība nav liels guvums, ja privāti sieviete atrodas vīra varā, jo pēc Krievijas impērijas likumiem, kurus Latvijas Republika saglabāja spēkā, vīram bija tiesības prasīt no sievas "paklausību un pakļaušanos viņa gribai" (8. pants) un vīrs bija tiesīgs sievu sodīt par pārkāpumiem. Vīram sava vara pār sievu bija jāizmanto labā ticībā, kas tika vērtēts, ja lieta nonāca līdz tiesai. Taču tiesā, lai sievu pārstāvētu, varēja vērsties tikai vīrs, nevis sieva pati.¹⁷ Lai gan komentāros pie šīm normām tika uzsvērts, ka sievai nav ierobežota rīcībspēja, jo viņa savas tiesības var īstenot "caur vīra laipnu roku",¹⁸ tomēr skaidrs, ka nevar runāt par dzimumu civiltiesisko līdztiesību vai pat vienkārši sievas kā personas brīvību,

ja viņa padarīta atkarīga no vīra. Vai sievietē var izmantot savas politiskās tiesības un doties vēlē, ja vīram ir tiesības viņai liegt iziet no mājas?

Satversmes sapulcei uzsākot darbu, tika veidotas speciālas komisijas darbam ar likumprojektiem. Bija skaidrs, ka jaunajai valstij vajag jaunus likumus. Par likumprojektu izstrādi un iesniegšanu likumdevējam atbildīgas bija ministrijas. 1920. gada 31. augustā tieslietu ministrs Rūdolfs Benuss (1881–1940) ar rīkojumu Nr. 100 iecēla profesoru Vladimīru Bukovski (*Владимир Буковский*, 1867–1937)¹⁹ par Jaunā civiltiesisko izstrādāšanas komisijas priekšsēdētāju.²⁰ Darbs pie apjomīgā projekta noritēja lēni un diemžēl Satversmes sapulces pilnvaru laikā ar panākumiem nevainojās. Tas nozīmē, ka spert būtiskāko soli dzimumu civilās līdztiesības iedzīvināšanai neizdevās, lai gan, projektu izstrādājot, tika domāts par to, kā pārvarēt patriarhāli kārto sabiedrībai raksturīgo nevienlīdzību, kas ierobežoja sievietes tiesības.²¹

Latvijas Republikā viens no pirmajiem likumiem, kas ieviesa jaunu regulējumu, nosakot sieviešu civilo līdztiesību, bija 1921. gada 1. februāra likums "Par laulību".²² Likumprojekts tika izstrādāts, izmantojot Šveices pieredzi. Jaunais likums paredzēja būtiskus liberālus grozījumus laulību tiesībās.²³ Likumprojekts Satversmes sapulcē tika apspriests kaismīgās debatēs, sievietēm deputātiem uzsverot, ka laulības šķiršanas brīvība ir salīdzināma ar dzimtzemnieku brīvlaišanu.²⁴ Aspazija, apspriežot likumprojektu "Par laulību", 1920. gada 10. decembra sēdē uzstājās ar izvērstu runu, uzsverot, ka šis ir viens no svarīgākajiem Satversmes sapulcē pieņemamajiem likumiem, jo ar šo tiekot pieņemts likums "par feodālisma atlieku izskaušanu", kas beidzot paredzot pāreju no baznīcas laulības uz civilo laulību, atbrīvojot sievieti un nodrošinot viņai atbilstošu cieņu.²⁵ Taču pilnā mērā sociāldemokrātu iecere neīstenojās, jo

laulības slēgšana nekļuva par valsts iestāžu ekskluzīvu kompetenci.

Liberālais laulību likums tika pieņemts, lielā mērā pateicoties sociāldemokrātu deputātu centieniem. Rezultātā tika pieņemts laikmeta garam atbilstošs likums, kurš paredzēja personu vienlīdzību laulības slēgšanā, neņemot vērā personas dzimumu vai ticību, ieviesa civillaulību jeb valsts civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādē noslēgtu laulību²⁶ un iespēju likumā noteiktos gadījumos šķirt laulību.²⁷ Lai gan baznīcai joprojām bija saglabātas tiesības slēgt laulību, ja jaunlaulātie to vēlējās,²⁸ tomēr laulības šķiršana bija vienīgi tiesas kompetencē.²⁹ Līdz ar likuma "Par laulību" pieņemšanu Latvijā tika nostiprināta dzimumu līdztiesība laulību tiesībās, piešķirot sievietei līdztiesību lemt par laulības noslēgšanu un šķiršanu. Tālaika sieviešu prese uzteica deputātes Aspaziju, Valēriju Seili, Zeltu Cēsnieci-Freidenfeldi un Klāru Kalniņu par darbu Satversmes sapulcē, rakstot: "[...] neskatoties uz to, ka tautas priekšstāves pieder pie dažādām politiskām partijām, visas viņas vienprātīgi uzstājas par liberālo laulības likumu, kurš ienes jaunus tikumības pamatus vīra un sievas attiecībās."³⁰ Tomēr tālāk, liberalizējot laulāto savstarpējās tiesības un izvēršot dzimumu līdztiesību, Satversmes sapulce tā arī netika.

Ar Satversmes sapulces darbu, kurā aktīvi darbojās pirmās deputātes, itin kā beidzas Latvijas sieviešu uzvaras gājiens cīņā par līdztiesību. Sievietes bija ieguvušas politisko pilntiesību, izcīnījušas vienlīdzību laulību tiesībās, taču tad viss pēkšņi apstājās. Pirmajās trīs Saeimās neviena sieviete netika ievēlēta. Lai arī ik pa laikam Saeimā bija debātes par sieviešu tiesībām un tika veikti atsevišķi likumu grozījumi, taču sieviešu līdztiesība ģimenes tiesībās, darba tiesībās, tiesībās uz sociālo nodrošinājumu utt. pēc būtības pārskatīta netika, proti, tika saglabāta nevienlīdzība. Arī vīra vara ģimenē pilnībā atcelta netika, jo Saeimas

darbības laikā netika pieņemts jauns Civillikums un spēkā bija vēl XIX gs. pieņemtais Krievijas impērijas regulējums, proti, *Svod grazhdanskijh uzakonenij gubernij Pribaltijskijh* jeb tā saucamais Bunges civillikums.³¹ Vīrs saglabāja noteicošo vārdu visos ģimenei svarīgos jautājumos arī saskaņā ar 1937. gadā pieņemto Civillikumu. Sieviete ekon miski sabiedrība vērtēja kā 16 līdz 18 gadus vecu pusaudzi vai kā 2/3 no vīrieša vērtības, ja mēs analizējam normatīvos aktus, kas noteica vidējo dienas algu,³² pabalstus un pensijas.

Tad 4. Saeimā tiek ievēlēta viena sieviete – Berta Pīpiņa. Viena – tas ir būtisks vārds arī I. Lipšas grāmatas virsrakstā, uzsverot situāciju Latvijā laikā no 1922. līdz 1934. gadam un Bertas Pīpiņas sasniegumus.

Nezinu, vai citi ir aizdomājušies par šo kraso pagrieziena attieksmē pret sievietēm politikā. Vismaz man I. Lipšas monogrāfija deva atbildi uz jautājumu: kas notika laikā no Satversmes sapulces ievēlēšanas līdz 1. Saeimai? Kāpēc neviena sieviete netika ievēlēta 1., 2., 3. Saeimā? Latvijai, valsti proklamējot, taču bija tik fantastisks pācēlums, tika dibināta demokrātiska valsts, ieviesta dzimumu līdztiesība, sievietes iesaistījās politikā, Satversmes sapulcē viņas aktīvi piedalījās likumprojektu izstrādāšanā un apspriešanā, cīnījās par savu civilo līdztiesību... un tad pēkšņi vairs nekā. Dīvaini. Turklāt ne Igaunijā, ne Lietuvā nekas tāds demokrātijas laikā nenotika.³³

Līdz šim biju domājusi, ka pie vainas ir bijusi Latvijas sabiedrība, kas pēc visām Pirmā pasaules kara un Brīvības cīņu turbulencēm sastājās savās vietās un atgriezās pie ierastās kārtības, proti, tradicionālās darba dalīšanas starp dzimumiem: vīrietis – ģimenes galva iet sabiedrībā, lemj, vada, atbild, aizstāv, bet sieviete atbild par mājas soli, klausā un ļauj vīrietim uzņemties atbildību. Taču izrādās, ka viss nebūt nebija tik vienkārši. Viss, iespējams, būtu bijis citādāk, ja Latvija nebūtu mainījusi

Satversmes sapulces vēlēšanām noteikto kārtību. I. Lipšas monogrāfija ir vēstījums arī par to, ka likumdevējs, izdarot šķietami nebūtiskus un pat pēc ieceres labvēlīgus grozījumus iedibinātajā kārtībā, panāk necerētas un fundamentālas izmaiņas, kas ilgtermiņā ietekmē visas sabiedrības dzīvi. Kā raksta I. Lipša: "Neviens neparedzēja, ka 1922. gadā Satversmes sapulces pieņemtais jaunais princips pagastu pašvaldību, pilsētu domju un Saeimas vēlēšanu likumos, kas nomainīja negrozāmos deputātu kandidātu sarakstus ar grozāmajiem sarakstiem, varētu negatīvi ietekmēt sieviešu ievēlēšanu. Jo – motīvs tāda principa pieņemšanai daudziem šķita atbalstāms: ar grozāmo sarakstu principu panākt lielāku balsstiesīgo iedzīvotāju piedalīšanos vēlēšanās un mazināt sociālistisko partiju ietekmi politikā."³⁴ Tomēr iecerētais nepiepildījās, jo vēlēšanu aktivitāte kritās, bet sociāldemokrāti joprojām bija populārs politiskais spēks. Taču "[jau] pēc pašvaldību un Pirmās Saeimas vēlēšanām 1922. gadā kļuva skaidrs, ka politiķu pieņemtā grozāmo sarakstu sistēma katastrofāli trāpījusi sievietēm deputātu kandidātēm. Lai cik niecīgs būtu vēlēšanu skaits, kas viņas sarakstos izsvītroja, ar to pietika, lai viņas novilkto saraksta beigās bez izredzēm tikt ievēlētām".³⁵

Grāmata sniedz atbildi uz jautājumu, kur pēc 1922. gada ir palikušas sievietes, kas ar politiskām metodēm cīnījās par savu līdztiesību, kā jau minēts visupirms civiltiesībās. Viņas turpināja cīņu, organizējot sieviešu biedrības, sekmējot sieviešu izglītību, vācot ziedojumus, iesaistoties, cik tas bija iespējams, sabiedrības dzīvē un pretendējot uz valsts amatiem, darbu valsts dienestā, tostarp karadienestā. I. Lipšas monogrāfijā ir minēti daudzu plaši zināmu un Latvijas kultūrvēsturē nozīmīgu sieviešu vārdi un sasniegumi: Aspazija, Ivande Kaija, Zenta Mauriņa, Anna Brigadere, Lūcija Garūta, Milda Brahmāne-Štengele u. c. Sievietes, kuras pašas ieguvušas sabiedrībā

atpazīstamību un cieņu, organizēja vai atbalstīja sieviešu kustību.

Arī sievietes, kuras bija darbojušās Satversmes sapulcē, neuzskatīja savu misiju par izpildītu un kandidēja Saeimas vēlēšanās. Četras no sešām Satversmes sapulces deputātēm – Valerija Seile, Apolonija Laurinoviča, Zelma Cēsniene-Freidenfelde un Aspazija – kandidēja arī 1. Saeimas vēlēšanās. Taču jaunā kārtība nesekmēja to, lai viņas turpinātu darbu Latvijas likumdevējā. Lasot I. Lipšas monogrāfiju, paveras reta iespēja skatīt notikumus ar laikabiedru acīm. Šo iespēju sniedz plašais citēto preses materiālu, atmiņu grāmatu, dažādu sēžu protokolu u. c. avotu klāsts, kas padara monogrāfiju par interesantu lasāmvielu plašam lasītāju lokam. Gribu izmantot monogrāfijā ietvertās sociāldemokrāta Kārļa Dziļlejas pārdomas pēc sieviešu deputātu kandidāšu neievēlēšanas 1. Saeimā: "Sabiedrības masas vēl skatās ar neuzticību uz sievieti kā politisko darbinieci, kura šai laukā savas spējas vēl nav spējusi parādīt, un pateicoties grozāmajiem sarakstiem, visu partiju sievietes ir kritušas par upuri šim aizspriedumam."³⁶

Sev par izbrīnu monogrāfijā atradu virkni dāmu, kas ir bijušas nozīmīgas Latvijas kā tiesiskas valsts izveidē XX gs. starpkaru laikā, iekarojot sievietēm iepriekš liegtās vīrišķās profesijas: advokāts, tiesnesis, notārs. Nebiju zinājusi, ka pirmā sieviete notāre Latvijas teritorijā, proti, Ludmila Jakuboviča (1874–1933), kura 1917. gadā, pārņemot vīra notāra kantori, stājās amatā vēl Krievijā (1917. gadā Pagaidu valdības laikā pēc cara atteikšanās no troņa strauji tika liberalizēti likumi, tostarp mazināti ierobežojumi sievietēm),³⁷ ir bijusi arī sabiedriski un politiski aktīva, tostarp kandidējot Saeimas vēlēšanās.

Savukārt starp sievietēm, kuras tikušas ieceltas amatos ar autoritārās valdības lēmumiem, atradu citu izcilu starpkaru laika juristi – Rīgas Jūrmalas notāri Olgu Jurkovsku (1901 – pēc 1944), kura bija strādājusi

pie Notāru likuma izstrādāšanas un iecelta Rīgas Jūrmalas pilsētas padomē. Cik esmu izpētījusi, Olga Jurkovska bijusi pirmā sieviete, kura Latvijas Universitātē tiesību zinātņu nodaļā tika atstāta gatavoties zinātniskai darbībai profesora Vladimira Bukovska vadībā, lai pētītu notariāta tiesības.³⁸ Starpkaru laika Latvijā tiesību zinātņu studiju kursu docētāju vidū sieviešu nebija.

Monogrāfijā ir minēta arī virkne nezināmu vai maz zināmu sieviešu vārdu, kuras bija aktīvi iesaistījušās starpkaru laika Latvijas sabiedriskajā un politiskajā dzīvē, cīnoties par sieviešu līdztiesību un baudot plašu atpazīstamību laikabiedru vidū. Viņu ieguldījums ir it kā zudis no nācīgas atmiņas. Kāpēc pat šis vienīgās starpkaru laika Saeimas deputātes Bertas Pīpiņas vārds pēdējos gados tiek atklāts it kā no jauna? Viņa uz laiku, kad tika vēlēta 4. Saeimā, taču baudīja plašu atpazīstamību un sabiedrības cieņu.

Arī uz šo jautājumu atbilde rodama I. Lipšas monogrāfijā. Autoritārā Latvijas valsts ierobežoja biedrošanās brīvību, kas skāra arī sieviešu organizācijas. Valsts iestājās par tradicionālām latviskām vērtībām, par sabiedrību, kur latvju zeltene ir uzticama sieva un māsainiece, kuras sabiedriskās rūpes ir vien tajās jomās, kurās jāatbalsta brašie latvju vīri, – karogu šūšanā, ziedojumu vākšanā un citu “cildeņu sieviešu darbu” veikšanā. Sieviete tika “atspiesta” savās tradicionālajās dzīves robežās – pie ģimenes pavarda. Arī šajos apstākļos sieviešu organizācijas mēģināja pēc iespējas plaši iesaistīties sabiedriskajos darbos. Filozofes Mildas Palēvičas vadītā organizācija piedāvāja “darbu virzīt idejiskās gultnēs, paceļot latviešu sievietes cilvecisko cieņu, piemēram, risināt prostitūcijas jautājumu, ko sankcionē autoritārā valdība, neskatoties uz to, ka atklātie nami Latvijā ir aizliegti”.³⁹ 1939. gadā biedrība sarīkoja priekšlasījumu vakaru par tematu “Sievietes gara līdzdalības nepieciešamība tautas dzīvē

un kultūrā. Senlatviskā tikuma aizmiršana. Latvju sievietes cieņas aizsargāšana”, proti, sieviešu tiesību jautājums tika pasniegts autoritārajai valdībai “tikamā mērcē”, jo senlatviskās tradīcijas nevienam nevarēja aizliegt piekopt un atjaunot.

Gan demokrātiskajā, gan arī autoritārā Latvijā, kas ir it kā ārpus monogrāfijā pieteiktā pētījumu loka, sievietes atrada iespējas piedalīties sabiedrības dzīvē un darboties Latvijas labā, taču viņu nopelni “netika celti saulītē”, kā tas notika ar vīriešu nopelniem. I. Lipša sadaļā “Ordeņi un medaļas: novērtējums”, analizējot apbalvojumu pasniegšanu starpkaru laika Latvijā, nonāk pie secinājuma: “Bija skaidrs, ka piemiņas zīmi nepiešķir visiem karavīriem, kuri dienēja kara laikā Latvijas armijā. Brieva līguma karavīriem (vismaz tad, ja tā bija sieviete) apbalvojumu atteica [...] Feldšeri vīrieti apbalvoja, bet atraidīja feldšeri sievieti, kura tajā pašā laikā un tajā pašā vietā darīja to pašu darbu, ko viņš.”⁴⁰

Valsts nelepējās ar savām sievietēm, nerakstīja par viņām vēstures grāmatās, nelika autoritārās valsts propagandas materiālos, un viņu vārdi, kas bija tik pazīstami laikabiedriem, padzisa no nācīgas atmiņas. Turklāt pašsaprotami, ka viņu vārdi netika celti no aizmirstības arī padomju okupācijas gados, lai gan daudzas no viņām bija kreisi noskaņotas, jo brīvību un dzimumu līdztiesību taču Latvijai atnesa tikai padomju tanki. Tātad nekādas priekšvēstures “buržuāziskajā Latvijā” dzimumu līdztiesībai nevarēja būt.

Inetas Lipšas vēstījums par to, kā iepriekš marginalizēta sabiedrības grupa, kas ilgi tikusi ierobežota savās tiesībās, ar mainīgiem panākumiem neatlaidīgi cīnās par savām tiesībām uz cieņu un pilntiesīgu iekļaušanos sabiedrībā, ir gandrīz ideāltipisks. Pēc grāmatas izlasīšanas paliek pēdgarša un pārdomas, ka daudzas citētās atziņas, kas tikušas paustas pirms simts gadiem, lēmuši, kas tikuši pieņemti starpkaru Latvijā,

notikumi, kas grāmatā aprakstīti, tikpat labi varētu notikt arī šodien. Tikai jāpamaina darbojošās personas un diskusiju priekšmets. Un tad vēl likumdevējs, kurš, labu

gribot, tikai nedaudz pamaina esošo kārtību un izjauc trauslo līdzsvaru, kas toreiz varēja sekmēt sieviešu virzību uz pilntiesību.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ 1918. gada 17. novembra "Latvijas Tautas Padomes politiskā platforma". In: Latvijas Tautas Padomes sēdes, Nr. 1. Rīga 1920, 6. lpp.
- ² 1919. gada 19. augusta Latvijas Tautas Padomes "Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu likums". In: Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un Rikojumu Krājums, 27.09.1919., Nr. 9. Rīga 1919, 124. lpp.
- ³ 100 Jahre Parlament und Frauenwahlrecht in Finnland. Nachrichten, 06.04.2006. Botschaft von Finnland, Berlin. Pieejams: <http://www.finnland.de/public/default.aspx?contentid=121123&nodeid=37052&contentlan=33&culture=de-DE> (skatīts 23.02.2023.).
- ⁴ 56. Auszug aus dem Urteil der I. Öffentlichrechtlichen Abteilung vom 27. November 1990 i. S. Theresa Rohner und Mitbeteiligte gegen Kanton Appenzell I. Rh. (staatsrechtliche Beschwerde). Pieejams: https://www.bger.ch/ext/eurospider/live/fr/php/clir/http/index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F116-IA-359%3Afr&lang=fr&zoom=&type=show_document (skatīts 28.02.2023.).
- ⁵ INETA LIPŠA. Grozāmo sarakstu slazdā: sieviešu politiskā vēsture Latvijā 1922–1934. Rīga 2022, 324. lpp.
- ⁶ Latvijas Satversmes Sapulces deputātu saraksts. In: Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Rīga 2006, 1102.–1107. lpp.
- ⁷ Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu rādītājs. Sast. HUGO KĀRKLINŠ. Rīga 1925, 142. lpp.
- ⁸ Ibidem, 100. lpp.
- ⁹ Iedzīvotāji pēc dzimuma, valstiskās piederības un pa vecuma grupām gada sākumā – Valstiskā piederība, Dzimums, Laika periods un Vecuma grupa. Latvijas oficiālās statistikas portāls. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRV/IRV020/table/tableViewLayout1/ (skatīts 02.03.2023.).
- ¹⁰ 13. Saeima. Statistika pēc dzimuma. Pieejams: https://titania.saeima.lv/Personal/Deputati/Saeima13_DepWeb_Public.nsf/fStatistics?readform&type=4&lang=LV&count=1000 (skatīts 01.03.2023.).
- ¹¹ Tiesa, ar grozījumiem, kas tika pieņemti pēc 1917. gada Februāra revolūcijas, ja tie bija stājušies spēkā arī Latvijas teritorijā.
- ¹² Latvijas Tautas Padomes sēdē 5. decembrī 1919. gadā pieņemtais Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā. In: Likumu un Valdības Rikojumu Krājums, 31.12.1919., Nr. 13, 170. lpp.
- ¹³ 1919. gadā Vācijā tika noteikta sieviešu politiskā pilntiesība – 1958. g. tika likvidēts "vīra galavārds" laulāto lēmumu pieņemšanā un atceltas vīra tiesības lemt par sievas došanos strādāt algotu darbu. Sk.: Die wichtigsten Etappen zur Gleichberechtigung. Auswirkungen von Artikel 3 des Grundgesetzes. In: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg. Pieejams: <https://www.lpb-bw.de/publikationen/stadtfra/frauen4.htm> (skatīts 02.03.2023.).
- ¹⁴ ASPAZIJA. Runa Satversmes sapulces 10. decembra sēdē. In: Sociāldemokrāts, 14.12.1920., Nr. 285, 1. lpp.
- ¹⁵ LIPŠA, Grozāmo sarakstu slazdā. 17., 18. lpp.
- ¹⁶ Ibidem, 23., 24. lpp.
- ¹⁷ Svod grazhdanskikh uzakonenij gubernij Pribaltijskikh (Chast' III Svoda mestnyh uzakonenij gubernij Ostzejskikh). Petrograd 1915, s. 17, 18.

- ¹⁸ VLADIMIR BUKOVSKIJ. Svod grazhdanskih zakonienij gubernij Pribaltijskikh s prodolzheniem 1912–1914 g. g. i s raz”jasnenijami: v 2 tomah. Rīga 1914, s. 32.
- ¹⁹ LĪNA BIRZIŅA. Latvijas Universitātes tiesibzinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gs. Rīga 1999, 81., 82. lpp.
- ²⁰ FILIPS ŠVARCS. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Rīga 2011, 65., 66. lpp.
- ²¹ VLADIMIRS BUKOVSKIS. Jaunā civillikodeksa izstrādāšanas darbība. In: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.11.1920., Nr. 2–3, 90.–96. lpp.
- ²² Likumu un Valdības Rikojumu Krājums. [B. v.] 1921.
- ²³ ŠVARCS, Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums, 79., 80. lpp.
- ²⁴ AIVARS KALNIŅŠ. Sievietes pirmās Latvijas brīvvalsts parlamentā. In: Brīvā Latvija, 29.08.1998., Nr. 33, 4. lpp.
- ²⁵ No 1921. gada līdz 1937. gadam Latvijā laulības slēgšanu, šķiršanu un neesamību regulēja 1921. gada 1. februāra “Likums par laulību” un 1922. gada 18. februāra “Likums par civilstāvokļa aktu reģistrāciju”.
- ²⁶ “24. pants. Laulāšanu izdara dzimtsarakstu nodaļas vai jebkuras konfesijas garīdznieki pēc laulājamo vēlēšanās.” Latvijas Satversmes sapulces 1921. gada 18. februāra likums “Par laulību”. In: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.03.1921., Nr. 1/3, 65.–74. lpp.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ 24. pants. Laulāšanu izdara dzimtsarakstu nodaļa vai jebkuras konfesijas garīdznieki pēc laulājamo vēlēšanās.
- ²⁹ Ibidem.
- ³⁰ [B. a.] Latvijas Satversmes Sapulces locekles. In: Sieviete, 15.07.1924., Nr. 5, 126. lpp.
- ³¹ No tā laika jurista skatpunkta sieviešu tiesības vai drizāk to ierobežojumi skatīti, piemēram, ELJAŠEVŠ. Sievietes zvērinātā advokatūrā. In: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.03.1933., Nr. 3, 49.–57. lpp.
- ³² “Pamatodamās uz likuma par apdrošināšanu nelaimes un arodu slimību gadījumos 6. un 23. pantu, Tautas labklājības ministrija līdz 1934. g. 31. decembrim nosaka sekojošu vienkārša darba strādnieka vidējo dienas algu, kura ņemama par pamatu pensiju aprēķināšanai tad, ja cietušais strādājis bez algas vai pēdējā bijusi mazāka par šajā rīkojumā noteikto:
- 1) strādniekam – Ls 2,40 dienā vai Ls 60, – mēnesī;
  - 2) strādniecēm un abu dzimumu pusaudžiem no pilniem 16 līdz 18 gadiem Ls 1,60 dienā vai Ls 40, mēnesī [...]”
- ³³ LIPŠA, Grozāmo sarakstu slazdā. 324. lpp.
- ³⁴ Ibidem, 304. lpp.
- ³⁵ Ibidem.
- ³⁶ Ibidem, 61. lpp.
- ³⁷ ĒRIKS JĒKABSONS, VALTERS ŠČERBINSKIS (sast.). Latvijas notariāts 1889–1945. Biogrāfiskā vārdnīca. Rīga 2013, 53. lpp.
- ³⁸ Ibidem.
- ³⁹ LIPŠA, Grozāmo sarakstu slazdā. 290. lpp.
- ⁴⁰ Ibidem, 300. lpp.